

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Toni Tekavec

**Zaupanje, vrednote in procesi modernizacije – medčasovna primerjalna analiza
na podatkih mednarodnih družboslovnih raziskav**

Diplomsko delo

Ljubljana 2014

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Toni Tekavec

Mentor: doc. dr. Mitja Hafner-Fink

**Zaupanje, vrednote in procesi modernizacije – medčasovna primerjalna analiza
na podatkih mednarodnih družboslovnih raziskav**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvala

*Zahvaljujem se mentorju, doc. dr. Mitji Hafner Finku za strokovne nasvete, pomoč in
potrpežljivost.*

Zaupanje, vrednote in procesi modernizacije – medčasovna primerjalna analiza na podatkih mednarodnih družboslovnih raziskav

V sodobnih družbah poznamo različne vrednotne orientacije ljudi, ki govorijo o značilnostih neke družbe. V diplomski nalogi sem preučeval dve vrednotni dimenziji. Prva zajema materializem in postmaterializem, druga dimenzija pa zajema tradicionalni vs. racionalno-pravni (sekularni) odnos do avtoritete. Proučeval sem vpliv obeh dimenziji na zaupanje v politične institucije. Izhajal sem iz predpostavke, da je zaupanje v politične institucije povezano prav z vrednotami ljudi v družbi, ki pa se spreminjajo. Zanimalo me je, ali proces modernizacije vpliva na vrednote in kako te vrednote vplivajo na zaupanje v politične institucije v posameznih državah. Države so izbrane na podlagi stopnje modernizacije in starosti oz. utrjenosti demokratičnega sistema. Prav tako so države (Slovenija, Španija in Francija) analizirane v treh časovnih točkah (1990/92, 1999 in 2008). Ugotovil sem, da različne vrednotne dimenzije le deloma pojasnjujejo oz. vplivajo na institucionalno zaupanje. Kot pomemben dejavnik pa je potrebno upoštevati tudi generalizirano zaupanje, odnos do demokracije in socialno participacijo.

Ključne besede: zaupanje, politične institucije, vrednote, modernizacija, demokracija

Trust, values and processes of modernization - the intertemporal comparative analysis on the data of international social science research

There are different value orientations of people in modern societies, which show the characteristics of a society. In this thesis, I studied two dimensions of values: materialistic and post-materialistic and relationship to authority which is traditional/secular-rational, and what the relation to the trust in political institutions is. I proceeded from the assumption that trust in political institutions is linked with the values of the people in the society in which we live. I was wondering whether the modernization process affects the values and how these values affect trust in political institutions in each country. Countries are selected on the basis of the degree of modernization and age i.e. hardened democratic system. Slovenia, Spain and France were analyzed in three time points (1990/92 1999 and 2008). I found that different value dimensions only partially explain impact on institutional trust. As a valued factor, it is necessary to consider the generalized trust, attitude towards democracy and social participation.

Keywords: trust, political institutions, values, modernization, democracy

KAZALO

1 Uvod.....	7
1.1 Utemeljitev teme.....	7
1.2 Potek raziskave.....	7
2 Zaupanje, vrednote in modernizacijski procesi.....	8
2.1 Zaupanje v ljudi in institucije.....	8
2.2 Vrednote in modernizacijski procesi.....	11
3 Hipoteze in metodologija.....	14
3.1 Hipoteze.....	14
3.2 Analitski model.....	17
3.3. Prikaz podatkov.....	18
3.4 Spremenljivke in indikatorji.....	19
4 Rezultati in analize.....	22
4.1 Makro (razvojni) podatki.....	22
4.2 Zaupanje in vrednote v državah od leta 1990 do 2008.....	27
4.3 Dejavniki institucionalnega zaupanja posameznikov – Slovenija, Španija in Francija od 1990 do 2008.....	31
4.4 Institucionalno zaupanje in odnos do demokracije.....	33
5 Sklep.....	35
LITERAURA.....	37

Kazalo tabel:

4.1: Dejavniki institucionalnega zaupanja v Sloveniji, Španiji in Franciji, leta 1990-2008 – regresijski model.....	26
4.2: Dejavniki institucionalnega zaupanja z vključeno spremenljivko odnosa do demokracije v Sloveniji, Španiji in Franciji, leta 1999 - regresijski model.....	28
4.3: Dejavniki institucionalnega zaupanja z vključeno spremenljivko odnosa do demokracije v Sloveniji, Španiji in Franciji, leta 2008 - regresijski model.....	29

Kazalo grafov:

4.1: Zaznava stopnje korupcije v državah Slovenija, Španija in Francija.....	18
4.2: Stopnja BDP na prebivalca glede na povprečje moči nakupovalnih standardov v EU28	19
4.3: Svoboda tiska	20
4.4: Zaupanje v politične institucij in dimenzije: preživetje/samoizražanje.	22
4.5: Zaupanje v politične institucije in dimenzije: tradicionalnost/sekularnost	24

1 Uvod

1.1 Utemeljitev teme

V nalogi bom predstavil koncept zaupanja ter odnos do političnih institucij, vrednot in procesov modernizacije v treh evropskih državah. Pri raziskovanju odnosa ljudi do političnih institucij lahko predpostavimo, da je stopnja legitimnosti političnega sistema (institucij, predstavnikov, itd.) v različnih kulturno-zgodovinskih sistemih različna. Stopnja legitimnosti se izraža prek stopnje zaupanja v politične institucije oz. sistem, pri tem pa igra pomembno vlogo demokratičnost družbe (starost demokracije, različne vrednote, svoboda govora, participacija). Modernizacija je sindrom družbenih sprememb, povezanih z industrializacijo. Proces modernizacije prodira v vse vidike življenja in prinaša poklicno specializacijo, urbanizacijo, višanje ravni izobrazbe, daljšo pričakovano življenjsko dobo in hitro gospodarsko rast. Te spremembe proces modernizacije samo krepijo in tako preoblikujejo družbeno življenje ter politične institucije, s čimer na dolgi rok narašča množična udeležba v politiki v smeri demokratizacije političnih institucij (Inglehart in Welzel 2009). Procesi modernizacije so od države do države različni, zato sem v svoji diplomski nalogi izbral tri evropske države, različne glede na starost demokracije. Primerjal bom Francijo, ki je najstarejša demokracija na svetu, Španijo, katera je imela v začetku osemdesetih let uspešno tranzicijo iz diktatorske v demokratičen politični sistem in je relativno mlada demokracija, ter Slovenijo, katera je najmlajša demokracija od zgornjih naštetih držav, ki je v začetku devetdesetih let uspešno postala demokratična država.

1.2 Potek raziskave

V nalogi je dan poudarek na institucionalno zaupanje, v katero je vključeno zaupanje v parlament, državno upravo, vlado, politične stranke in pravni sistem, in sestavljajo indeks zaupanja v politične institucije v posamezni državi. V nalogi sem zaupanje preučeval na ravni treh izbranih držav (Slovenija, ki je mlada razvijajoča se demokracija, Španija, relativno mlada demokracija in Francija, katera je najstarejša utrjena demokracija) v treh časovnih točkah (1990/92, 1999 in 2008). Med izbranimi državami sem ugotavljal spremembe pri dejavnikih, ki vplivajo na institucionalno zaupanje, saj je le-to povezano z razvitostjo družbe in demokracije, vrednotami, socialno-ekonomskimi kazalci, svobodo govora, participacijo in splošnim počutjem posameznika. V nadaljevanju bom opredelil in teoretsko utemeljil

zaupanje v ljudi in institucije, proces modernizacije in različne dimenzije vrednot, predvsem pa se bom osredotočil na postmaterialistične vrednote in tradicionalizem/sekularizem.

2 Zaupanje, vrednote in modernizacijski procesi

2.1 Zaupanje v ljudi in institucije

V tem poglavju bom opredelil koncept zaupanja, tako medosebnega kot institucionalnega. Prikazal bom splošne definicije in po različnih avtorjih povzel glavne misli.

Koncept zaupanja lahko najbolj jasno in splošno opredelimo kot prepričanje v dobre karakteristike druge strani, katere bodo po prepričanju tiste osebe, ki zaupa, izpolnile individualne, etične, pravne in različne druge obljube (Misztal 1998).

Pri večini avtorjev najdemo definicijo, ki opredeljuje zaupanje kot pričakovanje subjekta A, da bo subjekt B v dani situaciji X naredil Y. Igličeva (2004 155) razlikuje več elementov zaupanja. Na akterjevo zaupanje v največji meri vpliva socialno okolje in njegova ocena, v kolikšni meri je to okolje zaupanja vredno in ga poimenuje napovedno zaupanje. Zaupanje je povezano predvsem z akterjevimi vrednotami – altruistično zaupanje – in pozitivnim odnosom do življenja na splošno – optimistično zaupanje.

V sociologiji se zaupanje navezuje na medčloveške odnose in tudi na odnose med posamezniki in družbenimi institucijami. Zaupanje je prepričanje ene strani, da so nameni nasprotne strani odkritosrčni in pošteni, ter da so institucije, na katere prenesemo odgovornost, kompetentne in korektne pri izvajanju svojih nalog ter s tem vredne posameznikovega zaupanja. V psihologiji se zaupanje opredeljuje kot integralni del družbenega vpliva, saj je vpliv na posameznika večji, če med dvema subjektoma obstaja zaupanje (Misztal 1998). Na tej točki avtorica še nadaljuje, da je zaupanje pomemben element, ki življenje posameznika naredi bolj predvidljivo in v njem spodbudi občutek skupnosti in povezanosti, ki ljudem omogoča lažjo koeksistenco.

V angleškem jeziku, ki je predvsem na področju družboslovja zelo bogat, zaupanje pojmujejo kot »*trust*« (zaupati, verjeti, zanesi se na, pričakovati) ali kot »*confidence*« (zaupljiv, prepričljiv), obenem pa opredeljujejo subjekt, vreden zaupanja kot »*trustworthy*« (zanesljiv, vreden zaupanja).

Putnam (v Uslaner 2002, 85) govori o zaupanju kot skupku pričakovanj posameznika, ki jih ima v življenju. Pravi, da se ljudje sami odločimo zaupati ljudem glede na lastno prepričanje, če so ljudje, s katerimi pridemo v kontakt, vredni zaupanja.

Zagovorniki teorije socialnega kapitala trdijo, da je generalizirano družbeno zaupanje pomemben in osrednji element v zapletenem in neoporečnem krogu družbenih odnosov, obnašanju in institucij, ki delujejo kot temelj stabilne in učinkovite demokratične vlade. Zaupanje med državljani omogoča lažje, manj tvegano in bolj nagrajeno sodelovanje v skupnosti in državljanskih zadevah, in pomaga pri oblikovanju družbenih institucij civilne družbe, od katerih so odvisne mirne, stabilne in učinkovite demokracije. Demokracija in učinkovita vlada lahko nato okrepi pogoje, v katerih se tako družbeno kot politično zaupanje razvija v smeri učinkovitega sodelovanja državljanov v zasebnih in javnih zadevah. V skladu s teorijo socialnega kapitala sta družbeno in politično zaupanje tesno povezana in se vzajemno podpirata (Zmerli in Newton 2008).

Granovetter (v Uslaner 2002, 86) loči med močnimi in šibkimi vezmi v medosebnih odnosih. Trdi, da lastne močne (oz. debele) vezi z družino ali bližnjimi prijatelji ne morejo tvoriti generaliziranega zaupanja. Generalizirano zaupanje lahko zgradimo samo s šibkimi vezmi z neznanci oz. ljudmi, katerih osebno (še) ne poznamo. Na podlagi teorije močnih in šibkih vezi sklepamo, da se posameznikov odnos in zaupanje do institucij gradi posredno preko predstavnikov, katerim izkažemo zaupanje.

Pri zaupanju v politične institucije se lahko opremo na Toša (1999, 237), ki razlikuje različne pristope do obravnave institucij. Pri sodobni obravnavi institucij sta značilna kulturno-antropološki pristop, kateri obravnava institucije predvsem kot družbene ustanove in strukturno-funkcionalni pristop, kateri poudarja pomen institucij na samoohranitev socialnih sistemov. Skozi institucije je družbeno delovanje učinkovitejše, časovno stabilnejše, normirano ter na videz bolj samodejno in predvidljivo. Za institucije lahko trdimo, da so relativno trajne in predstavljajo temelj vsake kulture. Prav tako pa skozi institucije družba zagotavlja obstoj svojih vsebin, vzgoje in izobraževanja, svojih pripadnikov znotraj danega sistema (Toš 1999, 237).

Pomembna predpostavka pri raziskovanju zaupanja v institucije je, da je slednja v funkciji danega delujočega demokratičnega sistema. Višja kot je legitimnost sistema, tem višja je podpora, ki jo sistem uživa, in čim večja je udeležba v sistemu, tem višja je stopnja zaupanja v osrednje institucije sistema. Pomembno pa je seveda razlikovati med institucijami in

njihovimi konkretnimi nosilci, kjer lahko pride do različnih interpretacij in stopenj zaupanja. Zaupanje v institucije na splošni ravni sistema lahko spremlja izražanje nezaupanja v institucije na osebni ravni, torej v konkretne nosilce oz. predstavnike konkretnih normativnih funkcij določene institucije (Toš 1999, 238).

Del politične kulture je tudi zaupanje v institucije, katero izraža stopnjo politične socializacije državljanov s prevladujočimi kulturnimi normami in vrednotami. Politične institucije so pomembne pri vključevanju interesov državljanov v demokratični sistem, še posebej pri zagotavljanju človekovih oz. državljanskih pravic posameznika. V zvezi z zaupanjem v politične institucije se poraja dvom, ali je visoko zaupanje optimalno z vidika delovanja demokratičnega sistema. Nezaupanje namreč sprošča nadzorno funkcijo in je tako lahko motiv za udeležbo (Toš 1999, 238).

Številni avtorji poudarjajo pomen zaupanja za nemoteno delovanje demokracije (Almond in Verba v Toš 2007, 70) ter opredeljujejo zaupanje kot eno izmed osrednjih kategorij v raziskovanju politične kulture v posamezni družbi (Inglehart v Toš 2007, 70).

Toš (2007, 71) loči med vrednotenjem pomena zaupanja v institucije med specifičnim in difuznim zaupanjem. Če tisti, ki zaupa, pričakuje točno določen rezultat, neko posebno storitev, govorimo o specifičnem zaupanju. Če pa je predmet zaupanja cel sistem in ne posamezna oseba oz. konkretna organizacija, potem govorimo o predmetu zaupanja kot difuznem.

Minimalni pogoji za nastanek zaupanja v institucije je, da oseba zaznava institucijo. Pri tem niso potrebni stiki oz. neposredni osebni odnosi, ampak zadoščajo že zaupanja vredni posredovalci. Institucijam, katerim predpisujemo pozitivne vrednotne lastnosti, lažje zaupamo, pri tem pa lahko odnos do vrednot pospešuje ali zavira nastajanje zaupanja. Sklepamo lahko, da v družbi razširjene vrednote in ideologije pomembno vplivajo na zaupanje v institucije, saj ljudje različno sprejemajo prizadevanja neke institucije (Toš 2007).

Predpostavka, iz katere izhajamo, je, da v bolj razvitih demokracijah obstaja večje zaupanje v politične institucije, v mladih pa iz predpostavke o naraščajočem zaupanju. Tako sem prišel tudi do izbora držav, ki se ločijo glede starosti demokracije. To je seveda poenostavljen pogled na institucionalno zaupanje, kajti na to vplivajo še drugi dejavniki, katere bom predstavil v nadaljevanju.

2.2 Vrednote in modernizacijski procesi

Empirično raziskovanje vrednot množic je relativno še nerazvito, čeprav je bil pojem vrednot bistvena ideja v sociološki teoriji od Webra in Parsonsa naprej; brez dvoma deloma tudi zato, ker je le malo soglasja o tem, kako opredeliti vrednote. Leta 1969 je novo izvoljena zahodnonemška vlada naročila veliko raziskavo vrednot, ki pa je prikazala le vrsto precej dvoumnih ter nedokazljivih ugotovitev (Klages in Kmiecziak v Toš 1999).

Inglehart (v Toš 1999, 184) je v svojo ustvarjalno knjigo o tihi revoluciji uspešno vključil empirično raziskovanje vrednot na seznam političnih vprašanj. Inglehart je prvi opozoril na »tiho revolucijo«, kot jo je imenoval, in pomeni sekularen premik preferenc vrednot pri množični zahodni javnosti od tradicionalnih vrednot fizične varnosti in ekonomske blaginje k nematerialnim vrednotam, kot sta samorealizacija in politična participacija.

Predstavil bom empirični del Inglehartovega dela (Inglehart 1997 in 2005), katerega predstavlja serija obsežnih kvantitativnih raziskav pod oznako Svetovna raziskava vrednot (World Values Survey) oziroma v evropskem okviru Evropska raziskava vrednot (European Values Survey). Gre za kombinacijo mednarodno-primerjalnega in logitudinalnega vidika, saj ankete zajemajo celo vrsto držav iz različnih delov sveta v različnih časovnih obdobjih. Na teoretski ravni pa je Ronald Inglehart utemeljil razlike med:

- tradicionalnimi (predmodernimi) vrednotami,
- modernimi (materialističnimi) vrednotami in
- postmodernimi (postmaterialističnimi) vrednotami.

Prehod od tradicionalnih k modernim in postmodernim vrednotam pa ni preprosto linearen, kjer bi se pred moderno nadgrajevalo z modernim in nato moderno s postmodernim, ampak se dogaja na dveh različnih dimenzijah. To sta:

- vprašanje avtoritete (religiozna proti sekularni avtoriteti) in
- vprašanje materializma (materializem proti postmaterializmu).

Prvo razsežnost, predvsem kot razmerje med predmodernim in modernim, Inglehart (Inglehart 1997, 2005) utemeljuje kot vprašanje različnih vrst lojalnosti in sprejemanja avtoritet. Na eni strani je poudarjena zvestoba tradicionalnim skupnostim in religiozno pogojeni avtoriteti. Osrednjo vlogo igrajo vrednote, vezane na družino, tradicijo in religijo. Na drugi strani pa

najdemo zvestobo racionalno-pravni (sekularni) avtoriteti, ki se izraža predvsem kot državna oblast. Naraščajoče vrednote samoizražanja vodijo ljudi do zahtev, da jim institucije omogočajo delovanje v skladu s svojimi izbirami. Ustrezne vrednote samoizražanja motivirajo ljudi, da iščejo državljanske in politične pravice, ki opredeljujejo liberalno demokracijo. Te pravice zakonsko omogočajo pravico ljudem, da uresničijo svoje odločitve o svojih zasebnih in javnih dejavnostih. Subjektivne težnje po izbiri vodijo do zahtev za pravico do izbire. Zaupanje, strpnost in občutek učinkovitosti predstavljajo državljanske vrline, ki omogočajo učinkovito delovanje demokratičnih institucij. Demokratičen sistem postane stabilen le, če so ljudje ponotranjili demokratične norme, katere opravljajo v svojih vsakdanjih odnosih (Inglehart 1997).

Prehod od tradicionalne preko moderne do postmoderne družbe se kaže kot prehod (a) od preživetja, preko ekonomske rasti do kakovosti življenja, ali (b) od skupnostnih religioznih norm preko motivacije za individualne dosežke do postmodernih vrednot, ali (c) od religiozne avtoritete preko racionalno-pravne avtoritete do dvoma v vsako avtoriteto. Koncept zaupanja v institucije se kaže kot dimenzija oz. indikator odnosa do (racionalno-pravne) avtoritete.

Modernizacija, kot jo opisuje Inglehart (1997), je proces, ki povečuje ekonomske in politične zmožnosti družbe. Ekonomske zmožnosti se povečujejo preko industrializacije, politične sposobnosti pa preko urejene birokratizacije. Modernizacija omogoča družbi, da preko procesa industrializacije iz revne postane bogata.

Jedro procesov modernizacije je industrializacija. Ekonomska rast postane dominanten družbeni cilj, motivacija za doseganje teh ciljev pa postane glavni cilj na individualni ravni posameznika. Tranzicijo iz predindustrijske v industrijsko družbo je Weber (Weber v Inglehart 1997) kategoriziral kot »prodorna racionalizacija v vseh sferah družbe«, ki prinaša premike iz tradicionalnih, predvsem religioznih vrednot, na racionalno pravne vrednote v političnem, ekonomskem in družbenem življenju.

Modernizacijski teoretik Bell (1973) vidi spremembe v strukturi delovne sile kot poglavitni vzrok kulturnih sprememb. Glavni premik v smeri postindustrijske družbe lahko vidimo v družbah, kjer prevladuje delovna sila v terciarnem (ekonomskem) sektorju, se pravi z ustvarjanjem storitev. To je prispevalo k masovni širitvi formalne izobrazbe ljudi, ki jo je vodila potreba po povečanih spretnostih in specializacijah v izobrazbi.

Ker proces modernizacije ni več na vrhuncu, saj se družbene spremembe premikajo v temeljno različne smeri, je potrebno govoriti o procesih postmodernizacije. Tukaj se posebni atributi oz. značilnosti premikajo stran od ekonomske učinkovitosti, birokratske avtoritete in znanstvene racionalnosti, kar je značilno za modernizacijo, k bolj človeški družbi, kjer imajo več prostora individualna avtonomija, raznolikost in samoizražanje (Inglehart 1997).

Postmodernizem pomeni vzpon novih vrednot in življenjskih slogov z večjo toleranco do etničnih, kulturnih in spolnih raznolikosti, kot tudi individualna izbira življenjskega stila, kateremu sledi posameznik. V naprednih industrijskih družbah se danes spreminjajo socialno-politične usmeritve predvsem glede vrednotnega sistema in institucionalne strukture.

1. Povečana empatija do individualnih ekonomskih dosežkov je bila bistvena sprememba, ki je omogočila modernizacijo. Ta premik proti materialističnim prioritetam je zaviral medosebno vzajemnost in pomoč, sprejemal pa je družbeno mobilnost, kjer družbeni status postane nekaj, kar posameznik lahko doseže in ne nekaj, v kar se rodi. Ekonomska rast se tako enači z razvojem in postane zaščitni znak uspešne družbe (Inglehart 1997, 28). Te empatije v postmodernej družbi dajejo prostor novim vrednotam, kot je npr. kvaliteta življenja. Najbolj nazoren premik vrednot je viden v prehodu iz materialističnih vrednot, katere zajemajo ekonomsko in fizično varnost, v postmaterialistične, ki poudarjajo svobodo posameznikovega samoizražanja in kvaliteto življenja.

2. Institucionalna struktura v hierarhičnih birokratskih organizacijah, ki je pomagala ustvariti moderno družbo, počasi dosega svoje omejitve. Birokratska država, disciplina, oligarhične politične stranke, masovno proizvodni obrati, stare delovne organizacije oz. sindikati in hierarhične korporacije so igrale pomembno vlogo v mobilizaciji in organizaciji velikih mas ljudi, ki so lahko omogočile industrijsko revolucijo in kasneje moderno državo. Počasi doseženi glavni meji sta funkcionalna učinkovitost in masovna sprejemljivost.

Pojem postmaterializem opredeljuje cilje, kateri so lahko doseženi, potem ko imajo ljudje zadovoljeno materialno varnost, ter zato, ker so to materialno varnost sploh dosegli. Kakor koli, propad materialne varnosti vodi do postopnega premika nazaj k materialnim prioritetam. Razlika med postmaterializmom in materializmom je predvsem v prioritetah ljudi. Postmaterialisti nimajo negativnega odnosa do ekonomske in fizične varnosti. Prav tako kot vsi ostali imajo do njih pozitiven odnos, kar pa jih dela različne od materialistov, je to, da so njihove prioritete do samoizražanja in kvalitete življenja še toliko pomembnejše (Inglehart 1997,35).

Modernizacijski proces se pozna tudi pri politični participaciji, saj se politična participacija nanaša na proces demokratizacij kot tudi na proces modernizacije ali razvojnega procesa na splošno. Če upoštevamo demokratizacijo v zadnjih dveh desetletjih v vzhodni in jugovzhodni Evropi, pravimo, da se je izvajala faza procesa modernizacije, medtem ko se je v enakem obdobju starih demokracij zahodne Evrope demokratizacija že izvajala v smeri postmoderne faze. Stare in mlade demokracije si delijo nekaj "koristi" iz "pozne modernosti« (upadanje konvencionalne politične participacije), vendar so starejše demokracije presegale mlajše, saj uživajo "koristi" iz "postmodernosti" (nekonvencionalna politična participacija) (Hafner-Fink 2012).

3 Hipoteze in metodologija

Industrijska faza modernizacije ne vodi nujno k demokraciji, vendar lahko sledi različnim potem, ki omogočajo avtoritarno, fašistično in komunistično različico mobilizacije množic v politiko. V postindustrijski fazi modernizacije dvig vrednot samoizražanja omogoča družbeno moč, katera se sprašuje glede avtoritete, in deluje v korist pristne odzivnosti demokracije. Različne družbe sledijo različnim potem modernizacije, tudi če veljajo enake sile v samem procesu modernizacije. Pomemben je dejavnik kulturne dediščine v neki družbi, saj vpliva na oblikovanje in razvoj družbe (Inglehart 2005). Tako Fukuyama (v Inglehart 2005) pravi, da so družbe, v katerih je značilna nizka stopnja zaupanja, degradirane in manj konkurenčne na globalnem trgu, saj so manj sposobne razviti kompleksne družbene institucije. Putnam (v Inglehart 2005) pravi, da v regijah, kjer danes demokratične institucije delujejo najboljše, so tiste, kjer je bila civilna družba že v 19. stoletju relativno dobro razvita. Zaupanje v institucije je na nek način tudi problem odnosa do avtoritete. Visoko zaupanje v institucije je bližje tradicionalnim (odnos do boga) ali materialističnim vrednotam, medtem ko je nizko zaupanje v institucije bližje postmaterialističnim vrednotam.

3.1 Hipoteze

- 1. Stopnja (oz. obseg) zaupanja v institucije se med državami razlikuje zaradi stopnje razvoja nasploh, ali bolj konkretno zaradi stopnje demokratizacije družbe.*

Dejavniki zaupanja med primerjalnimi državami (Slovenija, Španija in Francija) se medsebojno razlikujejo zaradi odnosa posameznikov do vrednot in modernizacije delovanja institucij v posamezni državi. Ker imamo tri različno kulturno-zgodovinske demokracije, se

razlike kažejo tudi v časovni dimenziji demokratičnosti. Inglehart (1997) opisuje, da je povezanost med razvojem kulture in vrednot do demokracije močnejša kot povezanost ekonomskega razvoja in demokracije. Putnam (v Inglehart 1997) na podlagi svojih raziskav trdi, da obstaja močna korelacija med civilno družbo, za katero je značilno zaupanje, toleranca, solidarnost, povezanost, politična enakost in združevanje, ter učinkovitostjo in delovanjem demokratičnih institucij.

2. *Na to, kako posamezniki zaupajo v institucije, vpliva generalizirano zaupanje, vrednote, socialno-ekonomski položaj in demografske značilnosti posameznika.*

Vrednote in zaupanje v ljudi sta ključna dejavnika zaupanja v državne institucije. Neposreden vpliv na stopnjo zaupanja v državne institucije je povezan s stopnjo medosebnega zaupanja posameznikov in skupin. To pa je odvisno od posameznikovih življenjskih vrednot, katere posledično usmerjajo njegov tok življenja. Pomen vrednotnih dimenzij odnosa do avtoritete in postmaterializma se kažejo v prioritetah ljudi, katerim dajejo prednost. Postmodernistične vrednote imajo pomembne politične implikacije, saj je ljudem pomembna kvaliteta življenja, medosebno zaupanje, toleranca, in te so ključne za stabilno demokracijo, kjer politične institucije uživajo relativno visoko podporo civilne družbe. Ljudje, ki se skozi določeno časovno obdobje zanimajo in/ali sodelujejo v političnem procesu, bodo imeli več zaupanja v politične institucije oz. vlado, kot tisti, ki se ne zanimajo. Ta povezanost oz. zanimanje za politiko omogoča boljše razumevanje političnega sistema, vrednot in norm, katere integrirajo ljudi v sistem (March in Olsen v Christensen in Laegreid 2005). Na splošno je pričakovati, da se z naraščanjem starosti povečuje tudi zaupanje v politične institucije, saj se starejši ljudje nagibajo k bolj kolektivni orientiranosti. Mlajše generacije izkušajo javni sektor, ki ima zmanjšano vlogo ali pa je zamegljen z elementi privatnega sektorja. Starejše generacije pa so izkusile napredek v kvaliteti življenja v državi, ki se je spreminjal skozi čas in imajo tako na podlagi svojih izkušenj večje zaupanje do političnih institucij (Christensen in Laegreid 2005). Socialno-ekonomski razvoj zmanjšuje pritiske na avtonomijo človeške izbire s povečanjem gospodarskih, spoznavnih in družbenih virov. Gospodarski viri, ki zajemajo premoženje in dohodke, omogočajo ljudem bistveno večjo neodvisnost. Kognitivni viri izhajajo iz dostopa do informacij in formalnega izobraževanja, kar naredi ljudi intelektualno bolj neodvisne. Socialni viri se povečajo, ko socialna kompleksnost ljudem omogoča, da se ljudje bolj svobodno povežejo z drugimi, zaradi česar so v družbi bolj neodvisni. Povečevanje socialno-ekonomskih virov je razširil obseg ukrepov, ki jih izvajajo ljudje in jim daje objektivno zmožnost, da delujejo v skladu s svojimi izbirami. Naraščajoč občutek eksistencialne

avtonomije vodi ljudi, da dajo prednost humanizmu, samoizražanju vrednot, ki poudarjajo človekovo emancipacijo, ki daje svobodo nad disciplino, raznolikost nad skladnostjo in avtonomijo nad avtoriteto (Inglehart 2005). V odnosu do avtoritete pa igrajo vrednote pomembno vlogo, saj pri prehodu iz materialističnih v postmaterialistične opažamo upadanje oz. zavračanje avtoritete (Inglehart 1997). Pomemben dejavnik v posameznikovem zaupanju pa predstavlja tudi ekonomski in socialni položaj posameznika (Iglič 2004).

3. *Pomen dejavnikov na ravni posameznikov do institucionalnega zaupanja se v času (toku procesa modernizacije) spreminja, pri čemer pa gre tudi za razlike med državami.*

Zaupanje v državne institucije je časovno povezano z odnosom ljudi oz. državljanov do demokracije. Državljeni institucije kot nosilce demokracije sprejemajo zelo različno. V državah z večstrankarskim demokratičnim sistemom je to sprejemanje zelo pozitivno, medtem ko v državah, ki so demokratičen sistem sprejele šele po prehodu iz socialističnega v demokratičen sistem pa sprejemajo kot nekaj vsiljivega oz. negativnega. Zaznavanje uspešnosti in neuspešnosti delovanja državnih institucij se spreminja skozi čas. Tako lahko govorimo, da je zaupanje v vlado in državne institucije posledica ekonomskih in socialnih kriz ter vojne. Iz omenjene predpostavke izhaja tudi teza, da je upad zaupanja posledica hladne vojne (King in Neustad v Nye jr. in drugi 1997, 15).

4. *Zaupanje v institucije in odnos do demokracije sta povezana.*

Odnos ljudi do demokracije je odvisen od zaupanja v državne institucije (parlament, vlada, politične stranke itd.). Trdimo, da imajo na posameznikovo mnenje in zaznavanje stvari največji vpliv medsebojni odnosi in družbeno dogajanje. Odnos posameznikov do demokracije v posamezni državi je viden v razlikah glede pravil, ki jih določajo pri oblikovanju strank, in pogojev, pod katerimi stranke lahko zagotovijo družbeno udeležbo v predstavniških telesih. Posamezniki, ki izražajo višjo stopnjo medosebnega zaupanja, ta vzorec prenesejo tudi na makro raven v odnosu do akterjev na področju družbenega delovanja in posledično do institucij, v katerih ti akterji delujejo (Toš 1999). Če ljudje zaupajo predstavnikom, ki predstavljajo interese ljudi in so z njimi zadovoljni, imajo posledično tudi dober odnos do demokracije. Nemoteno delovanje institucij, katere uživajo zaupanje ljudi v družbi, pa omogočajo delovanje demokracije in demokratičnosti.

3.2 Analitski model

Kot odvisno spremenljivko sem uporabil sestavljen indeks zaupanja v politične institucije, ki sem ga sestavil iz spremenljivk: zaupanje v parlament, državno upravo, vlado, politične stranke in pravni sistem (glej poglavje 3.4). Nato bom s pomočjo linearne regresije in pripravo regresijskega modela v treh časovnih točkah v treh izbranih državah ugotavljal vplive na institucionalno zaupanje. Predvsem se bom osredotočil na vlogo vrednot, katere bom preučeval na dveh dimenzijah materializma/postmaterializma. To sta preživetje proti samoizražanju in tradicionalna proti sekularni avtoriteti. Prav tako pa bom preveril vlogo generaliziranega zaupanja, odnosa do demokracije, participacije in demografskih podatkov.

Hipotezo 1, ki govori o razlikah v zaupanju v politične institucije, bom preverjal s pomočjo spremenljivke – odnos do demokracije, ki opisuje zadovoljstvo z demokracijo v posamezni državi. Pri drugi hipotezi bom za preverjanje uporabil različne indikatorje, kot so: generalizirano zaupanje, obe dimenziji vrednot, starost in participacija v političnih organizacijah, in tako ugotavljal dejavnike, ki vplivajo na odvisno spremenljivko – institucionalizirano zaupanje. Pri tretji hipotezi bom za ugotavljanje razlik med državami in pomenu posameznih dejavnikov ponovil regresijski model v treh časovnih točkah, in tako ugotavljal, kateri dejavniki so v posameznih državah v različnih časovnih točkah bolj pomembni. Četrto hipotezo bom preverjal s spremenljivko odnosa do demokracije in ugotavljal povezanost med zaupanjem v institucije in odnosom do demokracije.

Dodal bom še nekatere makro razvojne kazalce, kot so: svoboda govora, BDP in stopnja korupcije, ter ugotavljal razlike na makro ravni, nato pa se premaknil še na individualno raven.

Predstavil bom vlogo obeh dimenzij postmaterialističnih vrednot v odnosu do institucionalnega zaupanja v treh časovnih točkah, v letih 1990, 1999 in 2008 v treh evropskih državah, in sicer v Sloveniji, Španiji in Franciji. Tako bom opredelil pozicijo vsake družbe oz prebivalcev in ugotavljal njihov odnos do posamezne dimenzije in zaupanja do institucij.

Nato bom na individualni ravni uporabil analizo linearne regresije v okviru sekundarne analize podatkov raziskave EVS, kateri so dostopni v arhivih podatkov. S pomočjo linearne regresije bom najprej ugotavljal vpliv vrednot na institucionalno zaupanje, in sicer v letu

2008, potem pa bom naredil regresijo še za leto 1990 in 1999 ter ugotavljal morebitne razlike oz. spremembe vpliva različnih spremenljivk.

3.3. Prikaz podatkov

V mednarodno raziskavo vrednot (World Values Survey – WVS) je vključena mreža znanstvenikov z vsega sveta, ki preučujejo spreminjanje vrednot in njihov vpliv na socialno in politično življenje. Raziskava se je začela s serijo anket, ki jih je v desetih državah zahodne Evrope izvedla raziskovalna skupina za evropske vrednotne sisteme (European Value Systems Study Group – EVSSG), WVS pa je nastala na podlagi teh anket in se je začela izvajati leta 1981 z namenom preučiti vrednote in stališča širše javnosti različnih narodov z drugačnimi gospodarskimi, izobraževalnimi in kulturnimi ozadji. Na podlagi WVS in v sodelovanju z Evropsko raziskavo vrednot (European Values Survey – EVS) so se izvedle nacionalne raziskave v 97 državah na reprezentativnem vzorcu, kar zajema skoraj 90 odstotkov svetovne populacije.

Evropska raziskava vrednot (EVS) je obsežen mednarodni in longitudinalni raziskovalni projekt, katerega cilj je merjenje ključnih vrednot. EVS danes predstavlja kakovosten merski instrument, ki je izjemno relevanten in uporabljen vir mednarodno primerljivih indikatorjev družbenega razvoja oziroma učinkov različnih sistemskih politik. Konkretnije, učinke teh politik opazuje in primerja na ravni subjektivnih kazalcev, torej zaznave njihovih učinkov s strani državljanov (Toš 2011).

Svoje predpostavke o oblikovanju in spreminjanju zaupanja v institucije bom preverjal s pomočjo sekundarne analize virov in strokovne literature ter na podlagi sekundarne analize podatkov, ki jih bom pridobil v Evropski raziskavi vrednot (European Values Study) v treh časovnih točkah: 1990/92, 1999 in 2008.

Raziskave kažejo, da med prebivalstvom prihaja do pomembnih sprememb v verovanju in tudi v tem, kaj ljudje želijo od življenja. Z namenom spremljanja teh sprememb je bila izvedena raziskava (EVS/WVS) v 5 intervalih. Zbiranje podatkov je potekalo v času od 1981 do 2007. Slovenija po zaslugi prizadevanj projekta Slovensko javno mnenje zagotavlja podatke od leta 1991 dalje (CJMMK 2008).

V slovenskem kontekstu je pomen raziskave EVS, poleg pridobivanja zanesljivih indikatorjev stanja in dinamike stališč na različnih družbenih področjih, kar je pomemben cilj sam po sebi, v tem, da lahko sistematično in veljavno primerjamo slovenske kazalce s kazalci drugih

evropskih družb. Umeščanje Slovenije v evropski primerjalni kontekst, kar podatki omogočajo, je dobrodošlo in pogosto tudi ključno tako za akademske kot aplikativne namene na različnih področjih družbenih politik (Toš 2011).

3.4 Spremenljivke in indikatorji

V modelu bom uporabil odvisno spremenljivko **zaupanje v politične institucije**, s katero bom preverjal zaupanje v različne politične institucije, združene v enotni indeks institucionalnega zaupanja. Prav tako pa bom uporabil neodvisne spremenljivke, ki se nanašajo na 2. in 3. hipotezo z izjemo spremenljivke odnos do demokracije, katera pa se nanaša na 1. in 4. hipotezo.

- **Indeks materializem/postmaterializem** – ugotavljanje orientacije vrednot ljudi med materialističnimi in postmaterialističnimi ter kolikšen vpliv imajo na zaupanje v institucije.
- **Indeks tradicionalno/racionalno-pravno (sekularno)** – odnos do boga, ki predstavlja drugo dimenzijo vrednot, in odnos do avtoritete. Ugotavljal bom razlike med obema poloma o vplivu na zaupanje v institucije.
- **Generalizirano zaupanje** – s spremenljivko bom ugotavljal splošno generalizirano zaupanje ljudi in kakšno je v odnosu do institucionalnega zaupanja. Zanima me, če ljudje, ki imajo višje generalizirano zaupanje, tudi bolj zaupajo v politične institucije.
- **Starost** – ugotavljal bom morebitne razlike med različnimi starostnimi skupinami ljudi o vplivu na zaupanje v institucije.
- **Odnos do demokracije** – odnos do demokracije predstavlja zadovoljstvo s samim delovanjem sistema v družbi in tako odraža posameznikov odnos do demokracije. Zanima me, ali obstaja razlika med dobrim in slabim odnosom do demokracije o vplivu na zaupanje v politične institucije.
- **Socialna participacija** – ta predstavlja aktivno udeležbo v različnih socialnih organizacijah. S spremenljivko bom ugotavljal povezanost in vpliv participacije na institucionalno zaupanje. Zanima me, ali večja socialna participacija pomeni tudi večje zaupanje v politične institucije.

Iz omenjene baze podatkov EVS bom v nadaljnjo sekundarno analizo vključil naslednje spremenljivke, iz katerih bom sestavil enotne indekse in jih uporabil v regresijskem modelu:

- Sestavljen **indeks zaupanja v politične institucije** iz naslednjih spremenljivk:

Spremenljivka 1: zaupanje v parlament. Prosim, ocenite na lestvici od 1 do 4, kakšno je vaše osebno zaupanje v parlament, pri čemer 1 pomeni popolno nezaupanje, 4 pa popolno zaupanje.

Spremenljivka 2: zaupanje v državno upravo. Prosim, ocenite na lestvici od 1 do 4, kakšno je vaše osebno zaupanje v državno upravo, pri čemer 1 pomeni popolno nezaupanje, 4 pa popolno zaupanje.

*Spremenljivka 3: **zaupanje v pravni sistem**. Prosim, ocenite na lestvici od 1 do 4, kakšno je vaše osebno zaupanje v pravni sistem, pri čemer 4 pomeni popolno nezaupanje, 1 pa popolno zaupanje.*

*Spremenljivka 4: **zaupanje v politične stranke**. Prosim, ocenite na lestvici od 1 do 4, kakšno je vaše osebno zaupanje v politične stranke, pri čemer 1 pomeni popolno nezaupanje, 4 pa popolno zaupanje.*

*Spremenljivka 5: **zaupanje v vlado**. Prosim, ocenite na lestvici od 1 do 4, kakšno je vaše osebno zaupanje v vlado, pri čemer 1 pomeni popolno nezaupanje, 4 pa popolno zaupanje.*

Spremenljivke sem seštel in nato izračunal povprečja vrednosti. 1 pomeni popolno nezaupanje v politične institucije, 4 pa popolno zaupanje. Tako sem pripravil enoten indeks, katerega bom uporabil v treh različnih državah, na treh časovnih točkah in tako primerjal stopnjo zaupanja v politične institucije. Indeks zajema vrednosti od 1 do 4, kjer 4 pomeni popolno zaupanje, 1 pa popolno nezaupanje, pri tem pa ne gre več za diskretno spremenljivko (zgolj cela števila) kot pri posameznem vprašanju, ampak za zvezno spremenljivko, kjer so možne tudi decimalke.

- Enoten **indeks materializem/postmaterializem**, ki je sestavljen del Iglehartove (Inglehart 2005) dimenzije preživetje/samoizražanje.

Uporabil bom spremenljivke, ki merijo vrednote, ki kažejo na materialistično oz. postmaterialistično usmerjenost, in pa spremenljivke, katere merijo odnos do denarja in avtoritete. Nato bom iz sledečih spremenljivk naredil enoten indeks, materializem/postmaterializem, ki predstavlja dimenzijo preživetje/samoizražanje.

*Spremenljivka 6: **prva izbira ciljev v državi**. V teh dneh je veliko govora o tem, kakšni so cilji države v naslednjih desetih letih. Našteti so nekateri od ciljev, katerim različni ljudje dajejo prednost. Če bi morali izbirati dve, za kateri bi rekli, da sta najbolj pomembni?*

1. Vzdrževanje reda v državi.
2. Dati ljudem več besede pri pomembnih vladnih odločitvah.
3. Prizadevanja proti naraščajočim cenam.
4. Zaščita svobode govora.

*Spremenljivka 7: **druga izbira ciljev v državi**. V teh dneh je veliko govora o tem, kakšni so cilji države v naslednjih desetih letih. Našteti so nekateri od ciljev, katerim različni ljudje dajejo prednost. Če bi morali izbirati dve, za kateri bi rekli, da sta drugi najbolj pomembni?*

1. Vzdrževanje reda v državi.
2. Dati ljudem več besede pri pomembnih vladnih odločitvah.
3. Prizadevanja proti naraščajočim cenam.
4. Zaščita svobode govora.

*Spremenljivka 8: dobro/slabo: **manj poudarka na denarju**. Glede na morebitne spremembe v vašem načinu življenja v bližnji prihodnosti, menite, da bi bilo dajanje manj poudarka na denar:*

1. dobro,
2. vseeno mi je,
3. slabo.

*Spremenljivka 9: dobro/slabo: **večje spoštovanje avtoritete**. Glede na morebitne spremembe v vašem načinu življenja v bližnji prihodnosti, menite, da bi bilo večje spoštovanje avtoritete:*

1. dobro,
2. vseeno mi je,
3. slabo.

Najprej sem pri spremenljivkah preštel odgovore, ki nakazujejo na materializem. Pri Spremenljivki 6 in 7 sem preštel odgovora 1 in 3, pri spremenljivki 8 odgovor 3 in spremenljivki 9 odgovor 1. Nato sem preštel še odgovore, ki nakazujejo na postmaterialistične vrednote, se pravi, pri spremenljivki 6 in 7 odgovora 2 in 4, pri spremenljivki 8 odgovor 1 in spremenljivki 9 odgovor 3. Tako sem dobil šestete odgovore na obeh straneh, ki kažejo na materializem in postmaterializem. Od indeksa postmaterializma sem odštel indeks materializma in tako oblikoval enoten indeks, ki združuje materializem in postmaterializem. Enoten indeks je sestavljen tako, da vrednost - 4 pomeni močne materialistične vrednote, vrednost 4 pa močne postmaterialistične vrednote.

- Kot drugo dimenzijo pa sem uporabil odnos do boga, ki je po Inglehartu (Inglehart 2005) ključna za dimenzijo **tradicionalno/sekularno**.

*Spremenljivka 10: **pomembnost boga v vašem življenju**. Na lestvici od 1 do 10 povejte, kako pomemben je bog v vašem življenju, pri čemer 1 pomeni – sploh ni pomemben, 10 pa – zelo pomemben.*

- Za merjenje **generaliziranega zaupanja** sem uporabil:

Spremenljivka 11: večini ljudi lahko zaupamo: 0 – ni zaupanja, 1 – je zaupanje.

- Za merjenje **demografskih podatkov** sem uporabil:

Spremenljivka 12: starost: 1 – 15-24, 2 – 25-34, 3 – 35-44, 4 – 45-54, 5 – 55-64, 6 – 65 ali več.

- Za merjenje **odnosa do demokracije** sem uporabil:

Spremenljivka 14: Kako zadovoljni ste z delovanjem demokracije v državi? 1 – sploh nisem zadovoljen, 2 – nezadovoljen, 3- zadovoljen, 4 – zelo zadovoljen.

Opomba: Podatki za merjenje odnosa do demokracije so mogoči samo za leto 1999 in 2008.

- Za merjenje **socialne participacije** sem uporabil indeks, narejen iz spremenljivk, ki zajemajo neplačano delo: *dobrodelnih organizacij, verskih organizacij, kulturnih dejavnostih, sindikatov, dejavnosti v lokalni skupnosti, človekove pravice, okolje, ekologija, pravice živali, mladostniško delo, športne aktivnosti, ženska gibanja, mirovna gibanja, prostovoljne zdravstvene organizacije, potrošniške skupine*. Vrednost 1 pomeni sodelovanje v organizaciji, vrednost 0 pa nesodelovanje.

4 Rezultati in analize

4.1 Makro (razvojni) podatki

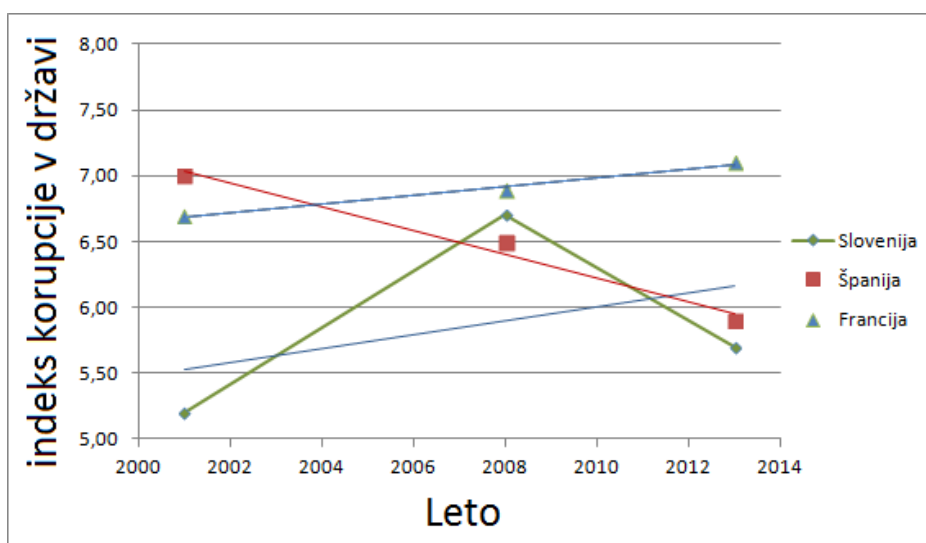
Pri preučevanju konteksta institucionalnega zaupanja sem se na začetku analize osredotočil predvsem na razvojni vidik, demokratizacijo ter delovanje institucij. Za ugotavljanje učinkovitosti delovanja institucij sem uporabil indeks zaznave korupcije (CPI), s katerim bom ugotavljal, kolikšna je učinkovitost obravnav, sodnih postopkov in učinkovitost medijev v preiskovanju korupcije v posamezni državi. Za ugotavljanje razvojnega vidika posamezne države sem uporabil indeks bruto domačega proizvoda (BDP), ki kaže na ekonomsko moč, gospodarsko aktivnost, razvoj in stopnjo ekonomske rasti posamezne države. Z BDP ocenjujemo predvsem kakovost oz. standard življenja. Za preučevanje z vidika demokratizacije pa sem uporabil indikator svobodnega delovanja medijev, saj svoboda tiska igra pomembno vlogo pri ohranjanju in utrjevanju demokracije. Hkrati prispeva k večji odgovornosti, transparentnosti in večji informiranosti ljudstva za boljše razumevanje in razvoj demokracije. V nadaljevanju bom prikazal vse tri indikatorje in ugotavljal morebitne razlike med državami.

- Zaznava stopnje korupcije

Indeks zaznave korupcije (CPI) prikazuje zaznavo korupcije v javnem sektorju v državi. Sestavljen je iz številnih raziskav, katere temeljijo na podatkih, povezanih s korupcijo, pridobljenih s strani različnih znanstvenih inštitutov. CPI izraža stališča opazovalcev iz celega sveta, vključno s strokovnjaki, ki živijo in delajo v opazovani državi, na lestvici od 1 do 10, kjer 1 pomeni veliko stopnjo korupcije, 10 pa nizko stopnjo korupcije. Korupcija splošno obsega nezakonite dejavnosti, katere so namenoma skrite javnosti, dokler ne pridejo na plan preko škandalov, preiskav in pregonov. CPI ne predstavlja absolutne ravni korupcije v državi samo na podlagi trdnih empiričnih podatkov. S primerjanjem števila primerov o prejemanju podkupnine, o katerih se je poročalo, številom pregonov, številom sodnih primerov,

povezanih s korupcijo, seveda ne moremo direktno sklepati o korupciji in jemati CPI kot dokončni indikator stopnje korupcije. Namesto tega indeks CPI prikazuje, kako učinkovite so obravnave, sodni postopki in mediji v preiskovanju in razkrivanju korupcije. Hkrati zajema zaznavo korupcije tistih, ki so v položaju, da ocenijo koruptivnost javnega sektorja ter tako predstavlja zelo zanesljivo metodo za meddržavno primerjavo stopnje korupcije (Transparency International 2014).

Graf 4.1: Zaznava stopnje korupcije v Sloveniji, Španiji in Franciji

Vir: Transparency International.

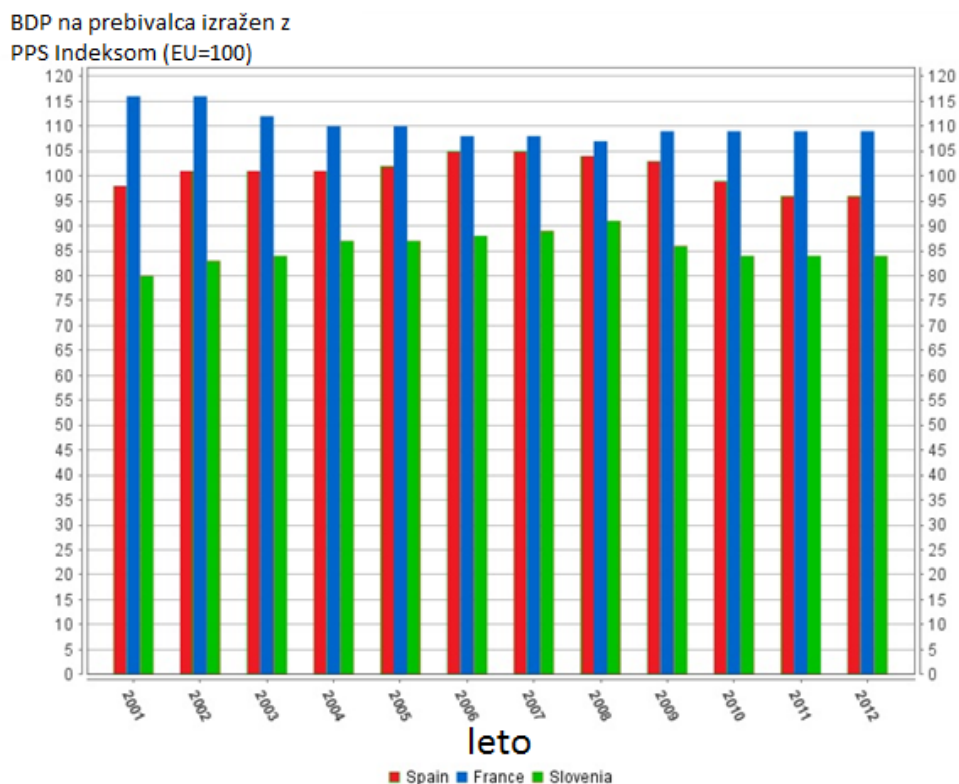
V grafu 4.2 vidimo stopnjo zaznane korupcije v posameznih državah v različnih časovnih točkah. Slovenija je imela v letu 2001 najvišjo stopnjo korupcije (5,2) izmed držav, katera je do leta 2008 padla na 6,5, nato pa proti letu 2013 zopet narastla na stopnjo 5,6. Španija, katera je imela leta 2001 najnižjo stopnjo korupcije (7), je skozi leto 2008 postopno padala (6,5) in leta 2013 dosegla stopnjo 5,9. Tako je za Španijo značilen trend rasti korupcije, medtem ko je pri Franciji ravno obratno. Francija je leta 2001 na lestvici korupcije dosegala stopnjo 6,7, kar predstavlja relativno nizko stopnjo korupcije, proti letu 2013 pa se je še nekoliko zmanjšala (7,1). Iz grafa je pri Sloveniji razvidno zniževanje stopnje korupcije do leta 2008, nato pa sledi naraščanje. Pri Španiji je opazen negativen trend stopnje korupcije, kjer vidimo, da se stopnja vsako leto poveča. Pri Franciji pa opažamo pozitivno rast, saj stopnja korupcije skozi čas pada, in tako je leta 2013 dosegla najnižjo stopnjo izmed izbranih držav.

- Stopnja BDP na prebivalca

Bruto domači proizvod (BDP) je vrednost vseh dokončanih proizvodov in storitev, ki so bili ustvarjeni znotraj ene države v določenem obdobju (na letni ravni). Upoštevajo se le proizvodi in storitve, ki so dokončani in pripravljene za takojšnjo uporabo, in ne tisti, namenjeni nadaljnji predelavi ali proizvodnji drugih izdelkov in storitev. Pri izračunu BDP-ja se po navadi upošteva tržna vrednost vključenih elementov. Namen izračunavanja bruto domačega proizvoda je dobiti vpogled v gospodarsko aktivnost znotraj države, njen razvoj in stopnjo njene rasti. BDP je pravzaprav indikator zdravja ekonomije znotraj ene države. Posledično se z BDP-jem ocenjuje kakovost oziroma standard življenja v posamezni državi.

Indeks obsega BDP na prebivalca v standardih kupne moči (PPS) in je izražen v odnosu do Evropske unije (EU28), ki predstavlja vrednost 100. Če je indeks države višji od 100, potem je stopnja BDP na prebivalca višja od povprečja v EU in obratno. Osnovni podatki so izraženi v PPS, tj. skupni valuti, ki odpravlja razlike v ravneh cen med državami, ki omogočajo smiselne primerjave obsega BDP med državami (Eurostat 2014).

Graf 4.2: Stopnja BDP na prebivalca, glede na povprečje moči nakupovalnih standardov v EU28

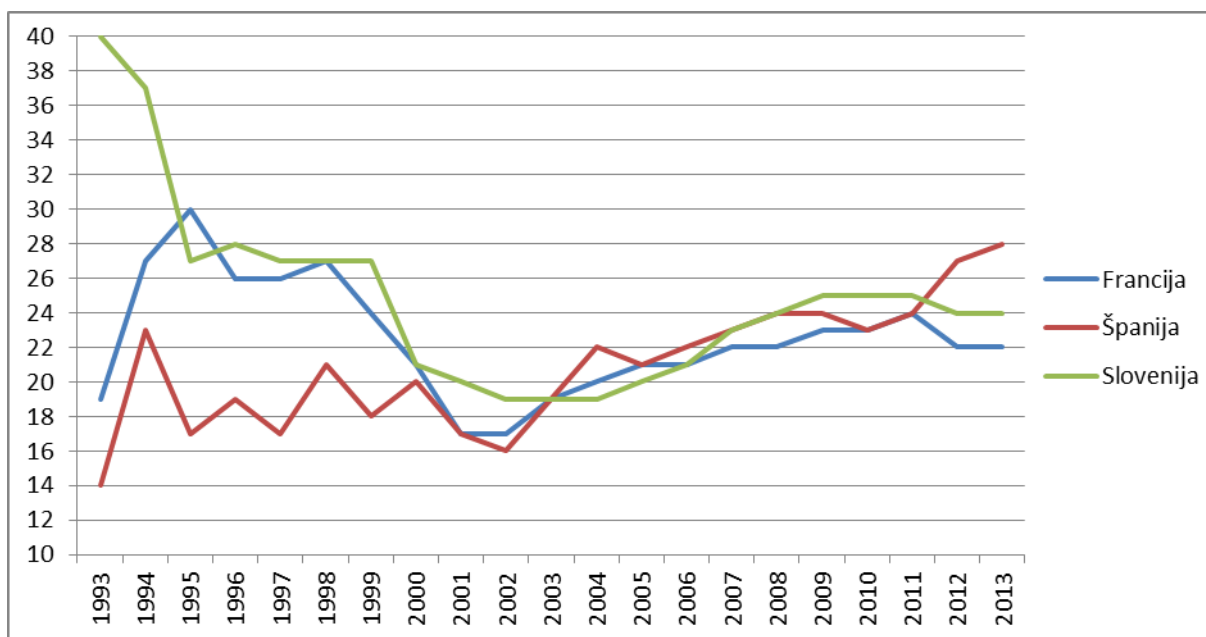
Vir: Eurostat

Pri stopnji BDP na prebivalca glede na povprečje EU28, vidimo, da Slovenija dosega najnižjo stopnjo, saj od povprečja EU28 odstopa za približno 15 %. Španija se giblje približno v povprečju evropskega povprečja, z odstopanjem 5 %. Francija pa dosega za približno 10 % višji BDP od povprečja evropskih držav. Iz grafa 4.4 je razvidna ekonomska aktivnost gospodarstva, posledično pa tudi standard oz. kakovost življenja. Francija zaseda najboljši položaj, sledita pa ji Španija in Slovenija.

- Svoboda tiska

Podatki so pridobljeni s strani organizacije Freedom House, katera je bila v ospredju pri spremljanju nevarnosti za neodvisnost medijev od leta 1980 naprej. Svoboda tiska igra ključno vlogo pri ohranjanju in spremljanju zdrave demokracije, prispeva pa tudi k večji odgovornosti, dobri vladi in gospodarskemu razvoju. Vrednosti za posamezno državo rangirajo na lestvici od 1 do 100, kjer 1 pomeni zelo svoboden tisk, 100 pa zelo nesvoboden.

Graf 4.3: Svoboda tiska

Vir: Freedom House

Podatki v grafu kažejo na postopno naraščanje svobode tiska do leta 2002, kjer so vrednosti za vse države najnižje (Slovenija 19, Španija 17 in Francija 17). Do leta 2013 pa je zaznati, da svoboda tiska v vseh državah pada (Slovenija 24, Španija 28 in Francija 22). Pri Sloveniji zasledimo, da je svoboda tiska v času tranzicije močno narasla, kar je posledica

demokratizacije in utrjevanja demokracije. Leta 1993 si je Slovenija delila mesto s številnimi vzhodnoevropskimi državami glede stopnje svobode tiska, potem pa je do leta 2002 svoboda tiska strmo narastla. Od leta 2002 naprej se je svoboda tiska stabilizirala oz. stagnirala in se leta 2013 ustalila pri vrednosti 24, kar jo uvršča med najbolj svobodne (tisk) demokratične države v Evropi. Pri Španiji je trend podoben, gre za postopno upadanje svobode tiska z nekaj turbulentnimi nihaji v času od 1993 do 2002, od tega leta naprej pa svoboda tiska prav tako upada in leta 2013 zaseda vrednost 28. Močno zmanjšanje svobode tiska v Franciji je vidno v času od 1993 do 1995, ko je bila vrednost najvišja (30). Do leta 2002 sledi naraščanje, saj zaseda najnižjo vrednost (17), leta 2013 pa prav tako kot v ostalih dveh državah svoboda tiska postopno upada in doseže vrednost 22.

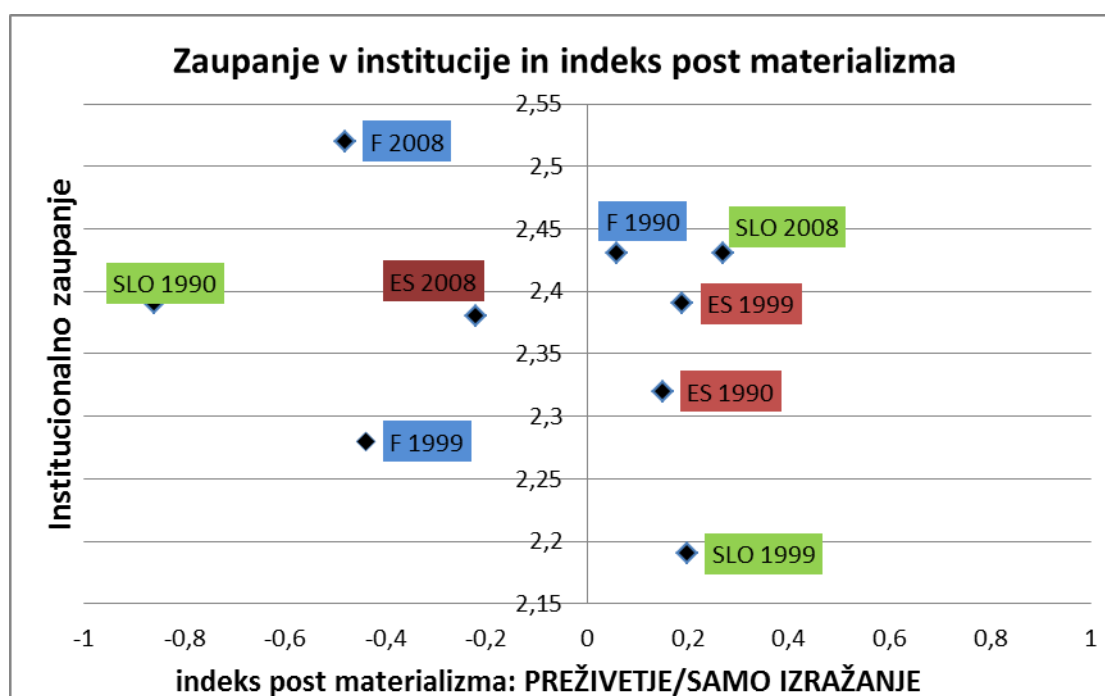
Iz razvojnega vidika, katerega predstavlja BDP, vidimo, da ima najbolj zdravo ekonomijo in standard kakovosti življenja v vseh časovnih točkah Francija, kateri sledi Španija in na koncu Slovenija. Predvsem je pomembna utrjenost demokracije v državi, saj Francija predstavlja najstarejšo in najbolj demokratično izmed izbranih držav, sledi Španija, ki je relativno mlada, ter Slovenija kot najmlajša demokracija. Pri opazovanju demokratizacije družbe, indikator svobode tiska v posamezni državi kaže na najbolj svobodno delovanje tiska v Franciji, sledi ji Slovenija, najmanj svobode pa imajo španski mediji. Stopnja zaznane korupcije kaže na Slovenijo kot najbolj koruptivno državo. Sledi Španija, kjer korupcija iz leta v leto narašča. Najmanjšo stopnjo korupcije pa je zaznati v Franciji. V razvojnem smislu pred obema državama prednjači Francija, ki ima najnižjo stopnjo korupcije, najvišjo stopnjo BDP in relativno visoko svobodo medijev. Španija ima sicer bolj zdravo ekonomijo in nižjo stopnjo korupcije kot Slovenija, vendar pa je svoboda tiska zelo omejena.

4.2 Zaupanje in vrednote v državah od leta 1990 do 2008

Primerjal bom institucionalno zaupanje v Sloveniji, Španiji in Franciji v letih 1990, 1999 in 2008 z dvema dimenzijama vrednot materializma/postmaterializma, in sicer dimenzijo preživetje/samoizražanje in tradicionalizem/sekularizem. Za merjenje institucionalnega zaupanja sem uporabil indeks, katerega sem sestavil iz zaupanja v različne politične institucije, pri dimenziji preživetje/samoizražanje sem uporabil sestavljen indeks, za merjenje dimenzije tradicionalizem/sekularizem pa spremenljivko »pomembnost boga« (glej poglavje 3.4). Preverjal bom hipotezo 1, ki govori o različni stopnji zaupanja, glede na stopnjo demokratizacije družbe.

- Dimenzija preživetje/samoizražanje

Graf 4.4: Zaupanje v politične institucije in dimenzije: preživetje/samoizražanje

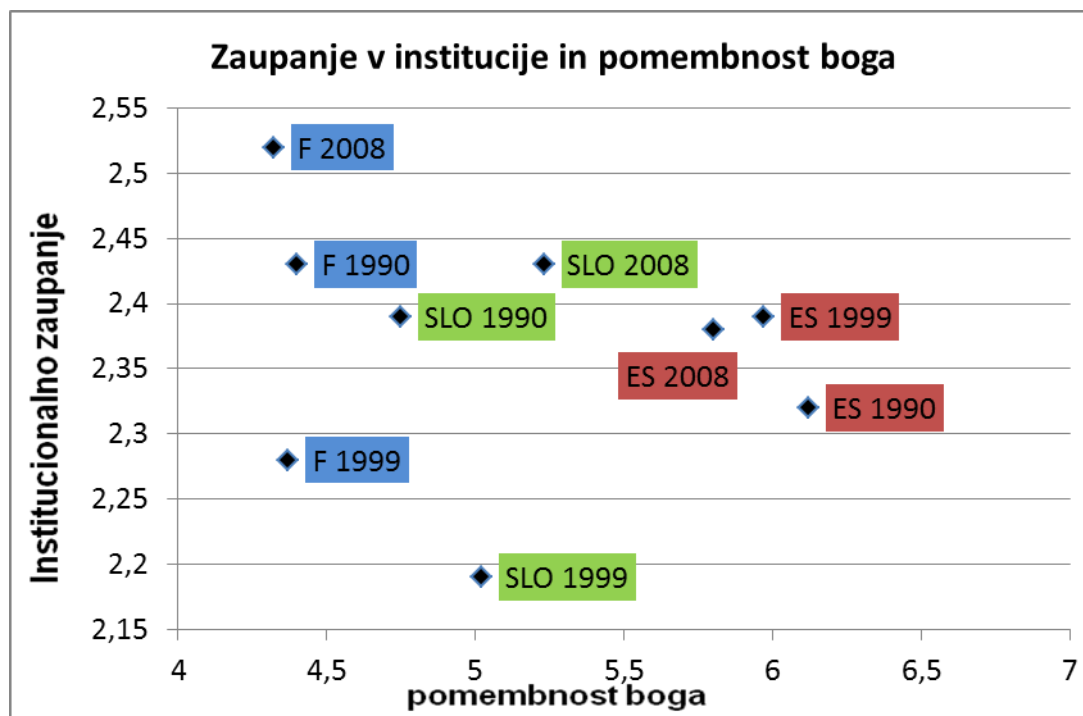
Vir: EVS 1990, EVS 1999, EVS 2008

Graf 4.4 prikazuje zaupanje v politične institucije v odnosu do materialističnih/postmaterialističnih vrednot oz. dimenzije preživetje/samoizražanje. Na x osi imamo indeks postmaterializma, ki je izražen na lestvici od -4 do 4, kjer 4 pomeni močne postmaterialistične vrednote oz. vrednote samoizražanja in obratno. Na y osi pa imamo indeks institucionalnega zaupanja, kjer je zajeto zaupanje v različne politične institucije (glej

poglavje 3.4), višja vrednost pa pomeni višje zaupanje na lestvici od 1 do 4. V prvi časovni točki leta 1990 je samo v Sloveniji zaslediti nagibanje k materialističnim vrednotam (Slovenija -0,85), medtem ko se v Španiji (0,2) in Franciji (0,1) nagibajo bolj k postmaterialističnim vrednotam. Pri tem je zaupanje v politične institucije najvišje v Franciji (2,43), malo manjše v Sloveniji (2,38), najnižje pa v Španiji (2,32). V letu 1990 se Slovenija najbolj nagiba k materialističnim vrednotam (-0,85), (to je čas tranzicije političnega sistema in pridobivanje nacionalne neodvisnosti), medtem ko se Francija in Španija držita bolj postmaterialističnih vrednot, prav tako pa politične institucije še posebej v Franciji uživajo najvišjo stopnjo zaupanja med izbranimi državami. V letu 1999 pride do premika v smeri postmaterialističnih vrednot, še posebej v Sloveniji (0,2), v Španiji vrednote ostanejo nespremenjene (0,25), v Franciji pa opazimo premik proti materializmu (-0,45). Zaupanje leta 1999 je v Sloveniji (2,17) in Franciji (2,28), ko je upadlo, v Španiji (2,39) pa je narastlo. Leta 2008 v Sloveniji opazimo večjo stopnjo zaupanja v politične institucije (2,43), kar je malo višje kot leta 1990, na dimenziji preživetja/samoizražanja pa se glede na leto 1999 premakne še bolj proti vrednotam samoizražanja (0,3). V Španiji v istem letu institucionalno zaupanje stagnira (2,38), vrednote pa se pomaknejo proti materializmu (-0,2). V Franciji se institucionalno zaupanje (2,52) poveča na najvišjo stopnjo med izbranimi časovnimi točkami, pri tem pa se vrednote pomaknejo še malo bolj proti materializmu (-0,5).

- Dimenzija tradicionalna/sekularna avtoriteta

Graf 4.5: Zaupanje v politične institucije in dimenzije: tradicionalnost/sekularnost

Vir: EVS 1990, EVS 1999, EVS 2008

V grafu 4.5 na x osi vidimo stopnjo pomembnosti boga, na y osi pa vidimo stopnjo institucionalnega zaupanja v izbranih državah v različnih časovnih točkah. Pomembnost boga se nahaja na lestvici od 1 do 10, kjer 10 pomeni veliko pomembnost boga, 1 pa nizko. Institucionalno zaupanje pa je merjeno na lestvici od 1 do 4, kjer 4 pomeni popolno zaupanje, 1 pa popolno nezaupanje. Primerjava po državah pokaže, da je pomembnost boga največja v Španiji, kateri sledi Slovenija, najmanjšo pomembnost pa zaznamo v Franciji.

V Španiji, kjer je pomembnost boga največja izmed izbranih držav, opazimo postopno upadanje. Leta 1990 je stopnja pomembnosti boga na lestvici znašala 6,1, leta 1999 6, leta 2008 pa 5,8. V vseh treh časovnih točkah se institucionalno zaupanje v Španiji giblje med 2,34 in 2,39, medtem ko pomembnost boga upada. V Sloveniji pa zasledimo obraten trend v primerjavi s Španijo, kjer od leta 1990 naprej pomembnost boga narašča. Tako je leta 1990 stopnja znašala 4,7, leta 1999 5, leta 2008 pa 5,3. Pri tem je pomembno poudariti, da je v Sloveniji institucionalno zaupanje leta 1999 najnižje, nato pa leta 2008 poovno naraste na zaupanje, kakršno je bilo leta 1990. Premik proti nižjemu institucionalnemu zaupanju je lahko tudi vzrok izkazovanja večje pomembnosti boga. V Franciji se skozi čas pomembnost boga

bistveno ne spreminja. Izmed primerjanih držav glede pomembnosti boga zaseda najnižjo stopnjo, ki je približno 4,4. Politične institucije pa imajo največje zaupanje leta 2008 (2,51).

Leta 1990 izmed držav institucije uživajo največje zaupanje v Franciji, najmanj pa v Španiji. Proti letu 1999 v Sloveniji in Franciji zaupanje pade na najnižjo stopnjo zaupanja, med tem ko v Španiji naraste na najvišje mesto izmed izbranih časovnih točk. Leta 2008 zaupanje v Franciji in Sloveniji naraste na najvišjo stopnjo, med tem ko se v Španiji le malo zmanjša glede na leto 1999.

V Sloveniji je proti letu 2008 viden premik od vrednot preživetja oz. materializma, k vrednotam samo izražanja. Na dimenziji odnosa do avtoritete, pa vidimo premik k tradicionalni avtoriteti oz. višji pomembnosti boga. Pri Španiji in Franciji, je zgodba ravno obratna, saj je viden premik proti vrednotam preživetja. Dimenzija odnosa do avtoritete se skozi leta v Franciji ne spreminja, v Španiji pa se premika k sekularni avtoriteti katero predstavlja državna oblast.

4.3 Dejavniki institucionalnega zaupanja posameznikov – Slovenija, Španija in Francija od 1990 do 2008

Tukaj bom preverjal hipotezi 2 in 3 ter ugotavljal, kakšni so dejavniki zaupanja v institucije posamično v izbranih državah (Slovenija, Španija in Francija). Tu se bom osredotočil na podatke od leta 1990 do 2008 in ugotavljal razlike med državami: ali so dejavniki na institucionalno zaupanje v različnih državah različni oz. ali imajo iste spremenljivke v različnih državah različen vpliv. Preverjal bom vpliv obeh dimenzij vrednot, se pravi materializem vs. postmaterializem in tradicionalno vs. racionalno-pravna avtoriteta, generalizirano zaupanje, socialno participacijo in starost.

Tabela 4.1: Dejavniki institucionalnega zaupanja v Sloveniji, Španiji in Franciji, leta 1990 – 2008 – regresijski model

	Dejavniki	Institucionalno zaupanje								
		Slovenija			Španija			Francija		
		B	Std. Napaka	Beta	B	Std. Napaka	Beta	B	Std. Napaka	Beta
1990	<i>Konstanata</i>	2,655	,125		2,187	,059		2,825	,118	
	Indeks postmaterializem	-,010	,014	-,026	-,026	,008	-,072*	-,044	,013	-,134**
	Odnos do boga	,013	,007	,063*	,023	,005	,106**	,019	,008	,090*
	Generalizirano zaupanje	,215	,060	,128**	,072	,027	,056*	-,230	,057	,151**
	Socialna participacija	,013	,066	,007	-,044	,042	-,022	-,131	,057	-,084*
	Starost	,023	,015	,052*	,042	,009	,108**	-,002	,015	-,005
			R ² 0,023	F 3,904		R ² 0,047	F 21,08		R ² 0,049	F 7,526
1999	<i>Konstanta</i>	2,137	,119		2,322	,094		2,510	,096	
	Indeks postmaterializem	-,076	,014	-,195**	-,034	,013	-,093*	-,014	,010	-,038
	Odnos do boga	,021	,007	,100**	,034	,008	,152**	,019	,006	,085*
	Generalizirano zaupanje	,075	,055	,047	,128	,045	,095*	,183	,046	,111**
	Socialna participacija	,054	,053	,035	-,030	,058	-,017	,030	,044	,019
	Starost	,028	,015	,066*	,028	,014	,072*	,003	,011	,008
			R ² 0,067	F 11,497		R ² 0,057	F 10,745		R ² 0,020	F 5,467
2008	<i>Konstanta</i>	2,615	,081		2,539	,076		2,639	,072	
	Indeks postmaterializem	-,021	,010	-,064*	-,035	,011	-,090*	-,007	,009	-,022
	Odnos do boga	,019	,005	,107**	,025	,006	,126**	,009	,005	,049
	Generalizirano zaupanje	,169	,038	,134**	,186	,038	,144**	,129	,034	,104**
	Socialna participacija	-,014	,037	-,012	-,003	,055	-,001	,043	,037	,032
	Starost	,009	,010	,026	-,002	,011	-,004	,015	,009	,044
			R ² 0,033	F 7,43		R ² 0,043	F 10,096		R ² 0,017	F 4,915

* P < 0,05; ** p < 0,01

Vir: EVS 1990, EVS 1999, EVS 2008

Najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na institucionalno zaupanje v letu 1990, ima v vseh državah generalizirano zaupanje (Slovenija 0,128, Španija 0,056 in Francija 0,151). V Sloveniji ima največji vpliv še odnos do boga (0,063) in starost (0,052). V Španiji imajo poleg generaliziranega zaupanja velik vpliv postmaterialistične vrednote (-0,072), odnos do boga (0,106) in starost (0,108). V Franciji pa imajo vse spremenljivke vpliv, postmaterialistične vrednote (-0,134), odnos do boga (0,090), generalizirano zaupanje (0,151) in socialna participacija (-0,084), z izjemo starosti. Leta 1999 imajo v Sloveniji največji vpliv postmaterialistične vrednote (-0,195), katerim sledi odnos do boga (0,1), starost (0,066) in generalizirano zaupanje (0,047). V Španiji ima največji vpliv odnos do boga (0,152), sledi generalizirano zaupanje (0,095) in postmaterialistične vrednote (-0,093), pomembna pa je prav tako tudi starost (0,072). V Franciji ima pomemben vpliv samo generalizirano zaupanje (0,111) in odnos do boga (0,085), ostale spremenljivke nimajo posebnega vpliva. Leta 2008 v Sloveniji predstavlja generalizirano zaupanje (0,134) in odnos do boga (0,107) najmočnejši vpliv na institucionalizirano zaupanje. V Španiji je podobno, poleg generaliziranega zaupanja (0,144) in odnosa do boga (0,126) imajo pomemben vpliv tudi postmaterialistične vrednote (-0,090). Za razliko od Slovenije in Španije ima v Franciji pomemben vpliv samo generalizirano zaupanje (0,104), ostale spremenljivke nimajo posebnega vpliva.

Institucionalno zaupanje v vseh državah do leta 2008 narašča. Politične institucije uživajo največjo podporo v Franciji, najmanj podpore pa imajo v Španiji. V Sloveniji ima skozi vsa leta največji vpliv generalizirano zaupanje in pomembnost boga. Prav tako ima v Franciji generalizirano zaupanje v vseh letih največji vpliv. Leta 1990 imajo vpliv še postmaterialistične vrednote ter leta 1999 pomembnost boga. Skozi vsa leta pa so v Španiji največji dejavnik zaupanja v politične institucije obe vrednotni dimenziji in generalizirano zaupanje. Gospodarsko najbolj razvita država je Francija, kjer je zaznati najnižjo stopnjo korupcije in največjo svobodo tiska izmed izbranih držav. Špansko gospodarstvo je boljše od Slovenskega, prav tako pa je zaznati manjšo stopnjo korupcije. Glede na svobodo tiska je najsvobodnejša država Francija, sledi Slovenija na koncu pa je Španija.

Hipotezo 2, ki govori o dejavnikih institucionalnega zaupanja lahko potrdimo samo deloma. Res je, da na institucionalno zaupanje vpliva generalizirano zaupanje in vrednote, med tem ko demografske značilnosti in socialna participacija nimajo pomembnega vpliva. Hipotezo 3 pa

lahko potrdimo, saj se po državah pomen dejavnikov na ravni posameznikov do institucionalnega zaupanja v času spreminja (glej tabela 4.1).

4.4 Institucionalno zaupanje in odnos do demokracije

V tej točki sem v analizo dodal še spremenljivko odnos do demokracije, s katero bom v letih 1999 in 2008 prikazal morebitne spremembe pomena dejavnikov skozi čas. Predvsem se bom osredotočil na odnos do demokracije in med državami ugotavljal stopnjo vpliva zadovoljstva z demokracijo v primerjavi z institucionalnim zaupanjem.

Tabela 4.2: Dejavniki institucionalnega zaupanja z vključeno spremenljivko odnosa do demokracije v Sloveniji, Španiji in Franciji, leta 1999 – regresijski model

1999	Zaupanje								
	Slovenija			Španija			Francija		
	B	Std. napaka	Beta	B	Std. napaka	Beta	B	Std. napaka	Beta
<i>Konstanata</i>	1,345	,146		1,795	,120		1,597	,109	
Indeks postmaterializem	-,071	,013	-,182**	-,042	,013	-,115**	-,016	,010	-,044
Odnos do boga	,022	,007	,106**	,024	,008	,105**	,014	,006	,063*
Generalizirano zaupanje	,007	,054	,005	,113	,044	,084*	,129	,044	,078*
Socialna participacija	,060	,051	,039	-,023	,057	-,013	,021	,041	,013
Starost	,025	,014	,059*	,022	,013	,056*	,000	,011	-,001
Odnos do demokracije	,288	,033	,293**	,225	,030	,243**	,356	,023	,397**
	R ² 0,144 F 22,99			R ² 0,110 F 18,80			R ² 0,173 F 45,24		

* P < 0,05; ** p < 0,01

Vir: EVS 1999

Postmaterialistična vrednotna dimenzija preživetje/samoizražanje ima v letu 1999 negativen vpliv na institucionalno zaupanje v vseh državah (Slovenija -0,182, Španija -0,115 in Francija -0,044). Pomembnost boga oz. tradicionalno/racionalno-pravno (sekularno) kot druga vrednotna dimenzija ima večji pozitivni vpliv v Sloveniji (0,106) in Španiji (0,105), v Franciji pa je v tem letu nekoliko nižji (0,063). Kot najpomembnejši dejavnik na institucionalno zaupanje je v vseh državah odnos do demokracije. Odnos do demokracije je povezan z zadovoljstvom sistema, v katerem živimo. Izmed izbranih držav ima odnos do demokracije največji vpliv v Franciji (0,397), sledi Slovenija (0,293) in Španija (0,243).

Tabela 4.3: Dejavniki institucionalnega zaupanja z vključeno spremenljivko odnosa do demokracije v Sloveniji, Španiji in Franciji, leta 2008 – regresijski model

2008	Zaupanje v politične institucije								
	Slovenija			Španija			Francija		
	B	Std. Napaka	Beta	B	Std. Napaka	Beta	B	Std. Napaka	Beta
<i>Konstanata</i>	1,885	,103		1,905	,095		2,027	,077	
indeks postmaterializem	-,019	,009	-,059*	-,034	,011	-,089*	,004	,008	,011
odnos do boga	,014	,005	,079*	,020	,006	,100*	,000	,004	,001
generalizirano zaupanje	,127	,037	,102**	,141	,036	,109**	,098	,032	,079*
socialna participacija	-,031	,035	-,026	,015	,053	,008	,017	,034	,013
starost	,019	,010	,058*	-,003	,011	-,009	,009	,008	,028
odnos do demokracije	,265	,025	,314**	,227	,022	,295**	,282	,018	,389**
	R ² 0,125 F 26,24			R ² 0,123 F 27,22			R ² 0,160 F 45,46		

* P < 0,05; ** p < 0,01

Vir: EVS 2008

V letu 2008 ima največji vpliv na institucionalno zaupanje odnos do demokracije. V Sloveniji je koeficient (0,314), Španiji (0,295) in Franciji (0,389). V primerjavi z letom 1999 vidimo, da se pomen odnosa do demokracije ni bistveno spremenil in še zmeraj zaseda zelo pomembno vlogo pri vplivu na institucionalno zaupanje. V Sloveniji in Španiji je leta 2008, glede na leto 1999, pomembnost odnosa do demokracije še narastla, med tem ko je v Franciji ta le malenkost izgubila vpliv. Leta 2008 ima v Sloveniji poleg odnosa do demokracije še pomemben vpliv generalizirano zaupanje (0,102), v Španiji odnos do boga (0,1) in generalizirano zaupanje (0,109), v Franciji pa imam pomemben vpliv še generalizirano zaupanje (0,079).

Generalno hipotezo, ki govori, da se stopnja zaupanja v institucije med državami razlikuje zaradi stopnje razvoja nasploh oz. demokratizacije družbe, lahko potrdimo. Francija, ima najboljše makro ekonomske kazalce izmed primerjanih držav, najnižjo stopnjo korupcije, najvišji BDP in najbolj svoboden tisk. V grafu 4.5 vidimo, da je zaupanje v politične institucije v Franciji najvišje, prav tako pa vrednotna orientacija glede pomembnosti boga dosega najnižjo stopnjo. V Franciji leta 1999 in 2008 ima odnos do demokracije najpomembnejši vpliv na zaupanje v politične institucije. Leta 1990 pa je predvsem pomemben vpliv obeh vrednotnih dimenzij in generalizirano zaupanje. Prav tako pa lahko potrdimo 4. hipotezo, saj sta zaupanje v politične institucije in odnos do demokracije povezana, kar kaže močna povezanost v časovnih točkah leta 1999 in 2008.

5 Sklep

Inglehart (2005) opisuje, da je v fazi modernizacije zaznati premik na dveh vrednotnih dimenzijah. To sta dimenzija preživetje/samoizražanje, kjer poteka premik vrednot proti postmaterialističnim in dimenzija tradicionalna/racionalno-pravna avtoriteta, kjer poteka premik proti sekularni avtoriteti, katero predstavlja državna oblast. V opravljeni analizi, je prehod proti vrednotam samoizražanja moč zaznati samo v Sloveniji. To je posledica demokratizacije družbe, saj je Slovenija relativno mlada demokracija v procesu utrjevanja. Presenetljivo pa ja to, da se v Franciji in Španiji, ki predstavljata utrjene demokracije, vrednotna dimenzija preživetja/samoizražanja, pomika k materialističnim vrednotam. Na dimenziji odnosa do avtoritete v Franciji ni zaznati sprememb, Španija se pomika k sekularni avtoriteti, v Sloveniji pa pomembnost boga narašča. V analizi sem pričakoval, da se vrednotne dimenzije v razvitih demokracijah, katero predstavlja Francija in delno Španija, pomikajo v smeri postmodernizacije, katero opisuje Inglehart (2005). V obeh državah je predvsem zanimivo naraščanje materialističnih vrednot, odmik od tradicionalne avtoritete pa je mogoče zaslediti samo v Španiji. Razlog za to je mogoče iskati v (ne)ustreznosti indikatorjev, kateri predstavljajo obe vrednotni dimenziji. Predvsem bi bilo potrebno oblikovati kompleksnejši in bolj natančen indeks, s katerim bi preučevali vrednote v posamezni družbi. Prav tako pa bi bilo potrebno bolj natančno opredeliti kulturno zgodovinske okoliščine v posamezni državi in iskati še druge dejavnike, ki vplivajo na institucionalno zaupanje.

Industrializacija vodi k enemu glavnih procesov sprememb, prinaša premik od tradicionalnih do sekularnih racionalnih vrednot. Vzpon postindustrijske družbe prinaša še en niz kulturnih sprememb, ki se selijo v drugo smer: namesto k birokratizaciji in centralizaciji poteka nov trend v smeri povečanja poudarka na individualni avtonomiji in vrednot samoizražanja, ki prinašajo vedno večje emancipacije od avtoritete (Inglehart in Welzel 2009). Visoka raven gospodarskega razvoja teži k temu, da so ljudje bolj strpni in zaupljivi, hkrati pa prinaša večji poudarek na izražanju in sodelovanju pri političnem odločanju. Naraščanje stopnje ekonomske varnosti, prinaša vedno večji poudarek na vrednotah samoizražanja – tisti, ki daje veliko prednost svobodi izbire in je motiviran za politično delovanje. V neki točki se je zato težko izogniti demokratizaciji, saj zatiranje množične zahteve po bolj odprti družbi postaja vse bolj drago in škodljivo za gospodarsko učinkovitost. Tako je v svojih poznejših fazah modernizacija prinesla socialne in kulturne spremembe, ki vodijo v nastanek, razcvet in zaupanje ljudi v demokratične institucije (Inglehart in Welzel 2009).

Premik od tradicionalnih do racionalno-pravnih (sekularnih) vrednot je povezan s preходом iz agrarne v industrijsko družbo. Tradicionalne družbe poudarjajo religijo, tradicionalne vrednote ter spoštovanje in pokorščino avtoriteti. Nagibajo se k zavrnitvi splava in imajo visoko raven nacionalnega ponosa. Te značilnosti se spreminjajo in prehajajo k bolj sekularnim oz. racionalno-pravnim vrednotam. Premik od preživetja k vrednotam samoizražanja je povezan z vzponom postindustrijske družbe. Odseva kulturni premik, ki se pojavi z mlajšimi generacijami, ki so med odraščanjem jemale vrednote preživetja kot samoumevne. Vrednote preživetja dajejo prednost gospodarski in fizični varnosti, še posebej pa k skladnosti družbenih norm. Vrednote samoizražanja dajejo prednost svobodi izražanja, sodelovanje pri odločanju, političnemu aktivizmu, varstvu okolja, enakosti med spoloma in vse večji strpnosti do narodnostnih manjšin, tujcev, gejev in lezbijk. Večji poudarek na teh vrednotah proizvaja kulturno zaupanje in strpnost, s katero ljudje postavijo visoke vrednote na individualni svobodi in samoizražanju ter imajo aktivistično politično usmeritev. Te lastnosti so ključnega pomena za demokratizacijo in tako lahko pojasnimo gospodarsko rast, ki bo družbam iz agrarne omogočila prehod v industrijsko, nato iz industrijske do postindustrijske, ta pa bo na koncu vodila k demokratizaciji.

LITERAURA

1. Almond, Gabriel A. in Sidney Verba. 1965. The civic culture. *Political attitudes and democracy in five nations*. Boston; Toronto: Little Brown cop.
2. Bell, Daniel. 1973. *The Comming of Postindustrial Society*. New York: Basic Books.
3. Christensen, Tom in Per Laegreid. 2005. Trust in Government: The Relative Importance of Service Satisfaction, Political Factors, and Demography. *Public Performance & Management Review* 28 (4): 487–511.
4. CJMMK - Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Dostopno prek: <http://www.cjm.si> (25. maj 2014).
5. Eurostat. Dostopno prek: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (31. maj 2014).
6. European Values Study. 2011a. *European Values Study 1990. Integrated Dataset (EVS 1990)*. Cologne: GESIS Data Archive ZA4460 Data file version 3.0.0, doi:10.4232/1.10790.
7. --- 2011b. *European Values Study 1999. Integrated Dataset (EVS 1999)*. Cologne: GESIS Data Archive ZA3811 Data file version 3.0.0, doi:10.4232/1.10789.
8. --- 2011c. *European Values Study 2008. Integrated Dataset (EVS 2008)*. Cologne: GESIS Data Archive ZA4800 Data file version 3.0.0, doi:10.4232/1.11004.
9. Hafner-Fink, Mitja. 2012. Political participation, democratization and citizen's values in Europe. *Teorija in praksa* 3 (49): 544–563.
10. Iglíč, Hajdeja. 2004. Dejavniki nizke stopnje zaupanja v Sloveniji. *Družboslovne razprave*. (46/47): 149–157.
11. Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political change in 43 Societies*. New Jersey: Princeton University Press.
12. Inglehart, Ronald in Christian Welzel. 2005. *Modernization, Cultural Change and Democracy. The Human Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.

13. --- 2009. *Development and democracy: What we know about modernization today*. Foreign Affairs.
14. Misztal, Barbara A. 1998. *Trust in Modern Societies*. The search for the bases of social order. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Nye, Joseph S., Philip D. Zelikow in David C. King. 1997: *Why people don't trust the Government*. Cambridge (MASS), London: Harvard University Press.
16. Tomšič, Matevž. 2003. Politika in socialni kapital. V *Socialni kapital v Sloveniji*, ur., Matej Makarovič, 35–55. Ljubljana: Založba Sophia.
17. Toš, Niko. 1999. *Zaupanje Slovencev v demokratični sistem*. Ljubljana: FDV.
18. --- 2007. (Ne-)zaupanje v institucije, Potek demokratične institucionalizacije v Sloveniji (1991–2006). *Teorija in praksa* 3–4(44): 367–395.
19. --- 2011. *Vrednote Slovencev in Evropejcev – evropska raziskava vrednot*. Ljubljana: FDV.
20. *Transparency International*. Dostopno prek: <http://www.transparency.org/> (30. maj 2014).
21. Uslaner, Eric M. 2002. *The moral foundations of trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Zmerli, Sonja in Ken Newton. 2008. Social Trust and Attitudes Toward Democracy. *Public Opinion Quarterly* 72 (4): 706–724.